

Я, Сашко та мій молодий прадід

Лариса Письменна

1. Лист у майбутнє

По правді кажучи, ми з Сашком і самі гаразд не знаємо — ким станемо. Бо нашої професії ще немає на світі. От немає — і все! Хіба міг мріяти мій батько змалечку (вже не кажу про діда чи прадіда) про те, щоб стати... е-е... ну, приміром, космонавтом? Ні. Космонавтів тоді не було. Проте ми з Сашком вирішили: заки виростемо, то й професію для нас винайдуть таку, щоб обом була до душі. Нам же до душі така професія, де було б менше математики, особливо алгебри. Ох, ця алгебра! Учора ми цілий вечір морочилися з задачею, від якої позіхати хочеться. Подумайте самі: "У двоцифровому числі одиниць у два рази більше, ніж десятків". Ну й нехай собі буде, кому воно потрібне? Але ні, ви повинні змикитити, що: "Коли до цього числа додати 36, то дістанемо двоцифрове число, записане тими самими цифрами". І от, хочеш чи не хочеш, а мусиш шукати, ніби без того двоцифрового числа не можна прожити. Ми з Сашком пошукали-пошукали та й не знайшли, бо по телевізору саме передавали цікавий фільм. Ну, звісно, обоє "прокаталися на парі", тобто схопили по двійці...

Зате ми з Сашком любимо історію. Історія — це таки наука, одні імена чого варті! Коперник — чуєте, як звучить? Галілео Галілей! Джордано Бруно! Життя Джордано Бруно можна читати, мов казку, стільки яскравих було в ньому подій. Це вам не двоцифрове число. А перед тим, як Джордано Бруно інквізиція спалила на вогнищі, він промовив такі слова, що ми з Сашком їх напам'ять завчили:

"Оголошуючи мені вирок, ви тремтите від страху більше, ніж я, що йду на вогнище!" Еге, такі слова може сказати тільки найславетніша людина. У нас з Сашком самі п'ятірки з історії! Може, нам треба стати славетними істориками, якщо до того часу не винайдуть якоїсь цікавішої професії. Правда, Сашко трохи сумнівається — чи пощастить нам стати славетними, а я так ні! Тільки треба, не відкладаючи, вже зараз готуватися, щоб прославитися. Сашко погоджується, але не знає, що для цього потрібно. А голова на плечах для чого? Шапку носити чи міркувати? Ну от, я й надумав.

Ми з Сашком живемо в селі Степанівцях. Зараз наше село звичайне — таке, як і інші села, а через кілька тисяч років воно може стати не звичайним собі селом, а археологічними розкопками. І саме тому, що зараз наші Степанівці звичайне село, люди майбутнього по ньому зможуть дізнатися, які ж то у наш час були звичайні села. Хіба не так?

А що треба зробити, щоб люди майбутнього про нас дізналися? Ну, звісно, будуть різні книжки, а може, вже й книжок не буде, а хитромудрі кібери відповідатимуть на все, про що б їх не спитали. Але це буде інформація, а не оригінальний документ (ми з Сашком кінчаємо шостий клас і дещо на цьому тямимо!). Ні, нам треба, щоб про наші Степанівці до людей майбутнього дійшов саме оригінал! І ми вирішили такий оригінал

зробити.

Довго морочилися, але таки намалювали карту нашого села, нічого ніяк не оминули й написали про все, що є в Степанівцях. Якщо люди майбутнього не схочуть читати, то їхні кібери неодмінно прочитають! Але людей у Степанівцях багато, хіба ж про всіх напишеш? Тому ми вирішили написати тільки про себе, бо хто ж краще за нас про нас знає? І оце лист у майбутнє — то вже справжнісінький оригінал. Потім ми загорнули оригінал у поліетиленову плівку і той пакуночок добре обмазали зверху парафіном, півсвічки на нього розтопили. Тепер ми певні, що наш оригінал пролежить аж доти, доки його не знайдуть люди майбутнього. Ото тільки ніяк не могли вирішити — куди той оригінал заховати, щоб його ніхто не знайшов раніше, ніж треба. Бо, кажучи по правді, ми таки перехвалили себе. Та й хто б став, пишучи в майбутнє, перераховувати свої гріхи чи переказувати дорікання математички за трійки, а то й двійки з алгебри? Тому зрозуміло, що нам аж ніяк не хотілося, аби наш оригінал прочитали люди, котрі добре нас знають. А за кілька тисяч років — хто там перевірить, чи справді ми були такі розумні.

У Степанівцях будують новий Палац культури, бо старий клуб тісний. А наш голова колгоспу Іван Микитович любить, щоб у нас усе було краще, ніж у сусідів. Вже фундамент під новий Палац культури почали мурувати. От ми з Сашком і вирішили тихцем заховати наш оригінал у той фундамент. Збудують Палац, ніхто не знайде, аж поки в майбутньому не відкопають. Але для схову потрібна хоч якась шпарина, а ми поки такої шпарини у фундаменті не назвали. То я тимчасово й сховав оригінал в кутку двору під купою старого хмизу. Я знав, що хмизу мати не займатимуть, бо до нас недавно провели газ. Іван Микитович каже, що цілий рік не спав і не їв, поки не домігся, аби в село провели газопровід, щоб у кожній хаті була газова плита. Не знаємо, чи їв він, чи ні, а газ таки є!

2. Ми посварилися з Сашком

Але сьогодні ми з Сашком посварилися. Бовкало язикате! Ні-ні, про нашу задумку з листом у майбутнє Сашко нікому нічого не сказав, але надто вже він дражнитися любить. Цукерками його не годуй, а подразнитися дай, такий дурний у нього характер. А ми ще й понаписували в оригіналі про нього таких хороших слів, що люди майбутнього подумують, що після мене Сашко був найкращий у світі хлопець.

А вийшло так. Мене звати Мишком, а діда мого Михайлом Петровичем. Дід у нас веселі такі, дарма, що одна нога на протезі — на фронті ногу втратили, а завжди люблять шуткувати. Розповіли мені, як їх, ще малим, дражнили. Я й розказав про це Сашкові. А Сашко: "Це й до тебе підходить, бо й ти Михалко". І став гасати на перерві та горлати: "Михалку, засвіти скалку, та піди до льоху, та набери гороху!" А за Сашком інші підхопили дражнилку. Я розсердився. "Покинь,— кажу,— бо я не те, що з тобою перестану дружити, а й з оригіналу викреслю!" Сашко злякався, і радий би вже припинити, так хлопці дражняться, а їх з оригіналу не викреслиш, бо їх там немає.

Сердитий і ображений, пішов я зі школи додому, а мені вслід: "Миха-а-лку, засвіти скалку..." Тьху! Я навіть вулицею не схотів іти, а майнув навпрошки — через парк

Комунарів. Огорожа там зовсім низенька я її перескочив. Іду сам-один, дерева навколо молодим листом шелестять — гарно, і ніхто не дразнить. А в центрі парку — пам'ятник Комунарові. І той Комунар, щоб ви знали, не хто інший, як мій ріднісінький прадід! Дід моему батькові й батько дідові. Але хоч і прадід, а на пам'ятнику він зовсім молодий...

Я знаю, що колись давно, ще дід маленькі були, мій прадід був комунаром. Бо тоді в Степанівцях була комуна. Ви знаєте, що таке комуна? Ну... це ніби такий колгосп (справжніх колгоспів по селах ще не було), тільки в комуні всі жили разом. На цьому місці, де зараз парк, поміщицький будинок стояв, великий, мабуть, завбільшки такий, як наша лікарня. Ото цей будинок комунари відремонтували й оселилися в ньому. Та однієї ночі якийсь лиходій узяв та й підпалив комуна. Мій прадід кидався в самісінький огонь — рятувати людей,— адже він сам ту комуна організував,— і загинув. Тепер на цьому місці — парк Комунарів, а в центрі парку — прадіду пам'ятник. Дуже гарний. Раніше тут стояло невелике гіпсове погруддя, але Іван Микитович вирішив поставити пам'ятник у повний людський зріст, і не гіпсовий, а бронзовий. Коли приїдете в наші Степанівці, то самі побачите, ще й табличку прочитаєте. Там, правда, не написано, що Комунар мій прадід, зате прізвище в нього і в мене однакове.

Підійшов я до пам'ятника, дивлюся. І спало мені на думку, що, напевне, нудно отак непорушно стояти — день і ніч, і в спеку і в негоду. Чи пам'ятникові байдуже?

І тут сталося таке... знаю, що ви не повірите, але я кажу правду: раптом почув, як стиха озвався до мене мій прадід:

— Твоя правда, хлопче, знудився я стояти непорушно. Але нічого не вдієш, бо тепер я пам'ятник.

Я спершу злякався, але у прадіда був такий щирий голос, що мій страх відразу розвіявся.

— Авжеж,— відказую,— ще й як можна знудитися. Але ж не годиться вам, дідусю-прадідусю, ходити. Та й наш голова колгоспу Іван Микитович як побачить, що пам'ятника на місці немає, він таке здійсме!

І ми з прадідом тихенько зітхнули.

— А знаєш, друже,— каже мені пошепки прадід,— сьогодні вночі я можу трохи пройтися. Всього одну годину — від першої до другої ночі. Кожному пам'ятникові на світі припадає така година, сьогодні вона припала мені. Село буде спати, і ваш Іван Микитович турбуватися не стане. А дуже я хочу пройтися нинішніми Степанівцями, подивитися, яким стало моє село.

— Тож, дорогенький дідусю-прадідусю, я, коли хочете, проведу вас куди скажете і геть-чисто все вам покажу! Тільки сон у мене дуже міцний, боюся, аби не проспати.

— Не бійся, я тебе сам розбуджу. А чому ти називаєш мене дідусем? Мені ж усього двадцять чотири роки.

— Бо я ваш правнук Мишко. От щоб мені крізь землю провалитися, коли брешу!

— Мишко... Мого сина теж звали Мишком. Тоді йому було всього три роки...

— Так то ж мій дід! Їх Михайлом Петровичем звать. Тільки вони вас не пам'ятають.

— Де вже йому пам'ятати. Не називай мене дідусем, бо я за життя не встиг

постаріти.

— А як же мені вас називати, діду... тобто.. кхм... кхм...

— Називай мене як усі — Комунаром. Ну, а тепер біжи, Михасю, до побачення.

Розмовляли ми з прадідом півголосом, тому я певен, що ніхто нашої розмови не міг почути. Звісно, якби ми з Сашком не посварилися, я б про все відразу йому розповів. Навіть разом пішли б показувати прадідові наші Степанівці. А так — дзуськи! От візьму й таки з оригіналу викреслю, щоб не дражнився. Треба про це порадитися з прадідом.

Вже хто-хто, а він порадить.

3. Дивовижна ніч

Як я не кріпився, а все ж заснув. Бо зі сном як із волом: борися не борися, а все марно. І проспав би ту годину ночі, якби мене не збудила чиясь тепла рука. Я спершу подумав, що то мамина, у них рука також тепла, але коли розплющив очі, то в півтемряві (з вулиці у вікно світить ліхтар) роздивився, що біля мого ліжка стоїть... стоїть... Ні, тут я помилитися не міг: біля мене стояв мій прадід. Тільки не бронзовий, а живий, як усі люди.

— Ну то як, Мишко, не передумав провести мене нашим селом?

— Ой, що ви! Це я — передумаю?!

Я так зрадив, що мені аж віддих перехопило. А ви б на моєму місці не зраділи б? Адже прийшов сам Комунар, і не бронзовий, а живий! Мій рідний прадід Комунар!

— Добре живете,— схвалив прадід, озираючи нашу нову хату.

Ми навшпиньки, щоб ніхто не почув, попрямували до дверей. Та на біду я зачепив дідусів ціпок, що вони його завжди ставлять біля порога. Ціпок упав.

— Хто там ходить? — сонним голосом озвалися мама.

— Тсс! — шепнув мені прадід, і я принишк. Мама заснули, ми тихенько вийшли з хати. Я швидко вихопив з-під хмизу наш оригінал: треба-таки порадитися, чи викреслювати Сашка. І ми пішли вулицею.

Прадід уважно дивився на нові чепурні будиночки: сучасні Степанівні йому подобалися.

— Гарно, ой і гарно ж! — радісно примовляв він.— Добре, що у нас є ціла година, а година то ж немало. Правда ж, Михасю?

Я подумав, що буває по-всякому. Коли ганяти м'яча на стадіоні, то година коротка, як хвилина, а коли сидіти над осоружною алгеброю, то година — ніби цілий день.

— Нічого не вдієш, хлопче, без математики тепер не проживеш,— засміявся прадід. Я зрозумів, що він уміє читати мої думки, але не здивувався. Коли сам Комунар іде поруч зі мною селом, то нічого дивного немає в тому, що й думки може читати.

Яскраво світили ліхтарі. Чотири роки тому Іван Микитович сказав, що нехай його кури загребуть, коли він не поставить для свого колгоспу надійну електростанцію, щоб усе село мало електрики скільки завгодно. І справді, Івана Микитовича кури не загребли, а понад Степанівцями і в хатах засяяла електрика. Правда, зараз вікна були темні, бо люди спали.

— Ну й здорово! — промовив, озираючися, прадід.— Як же це здорово: глухе село,

осяяне електрикою! Отак і я мріяв колись.

— Наші Степанівці — глухе село? — аж образився я.— Та в нашому селі отакенна школа! Та з нашого села до райцентру автобусом тільки півтори години! Та в нашому селі космонавт народився...

— Ну-ну, Мишко, я чув, що не в нашому, а в сусідньому,— посміхнувся прадід.

— Та... нехай у сусідньому, зате в нашому його родичі живуть. І звідки ми знаємо, що з нашого села ніхто у космос не полетить?

— Оце твоя правда,— погодився прадід.— То я про глухе село сказав так, за звичкою. Бо в мій час усе тут було по-іншому.

— А звісно, по-іншому! Колись був царат, потім революція, потім громадянська війна, потім...— я хотів показати прадідові, що добре знаю історію, та він мене перебив.

— Що було по революції, можеш не розповідати, я ж саме у ті роки жив. Це добре, що ти знаєш історію, мені не пощастило багато навчатися, не до того було. Але, здається, ти не любиш математики?

Я промовчав і тільки зітхнув.

— От ти згадав про космонавта. А без математики можна збудувати космічний корабель? Ех ти, а ще Комунарів правнук! Та якби мені була змога, я б усі науки пройшов!

Прадід стріпнув буйною чуприною, і я зрозумів, що він зроду б не спасував перед алгеброю. Доведеться про це поміркувати разом із Сашком.

Перед нами була глибока траншея. Мій молодий прадід спритно перескочив її. Я і собі не осоромився.

— Що це у вас так порито?

— То Іван Микитович вирішив у кожну хату провести водогін. Ото й розрили.

— Ну й молодчага ваш Іван Микитович! — похвалив нашого голову колгоспу мій прадід Комунар.— А то що за високий будинок?

— Ото ж наша школа. Ми з Сашком там навчаємось.

— Ого! Добре навчатись у такій школі!

— Тільки тепер занадто багато наук розвелось, всі так кажуть. І ще кажуть, що учнів дуже перевантажують. Та нічого, ми витягнемо!

Треба ж було й мені чимось похвалитися перед прадідом, щоб не подумав, що я якийсь там слабак. Ой!.. З переляку я зупинився, бо в одному вікні світилося.

— Комунаре, нам треба швидше обійти цю хату!

— Чому?

— Тут живе Іван Микитович, наш голова колгоспу. Я не знаю, чого він досі не спить, але дуже боюся, що раптом він надумає вийти з дому й піти кудись на тваринницьку ферму, чи що, він такий. А коли він вас побачить... З ним таке буде!

— Та вже, певне, вашому Івану Микитовичу не сподобається, що пам'ятник не стоїть в належному місці. Ходімо швидше.

І ми поминули небезпечне подвір'я. Мені захотілося показати прадідові наш стадіон. Але його більше цікавила тваринницька ферма, майстерні та дитячі ясла.

— До тваринницької ферми краще й не підходити,— попередив я.— По-перше, Іван Микитович не спить, може навідатися, а по-друге, там сторожує дід Яким. Такий вреднючий, такий вреднючий! У нашому класі всі хлопці вміють їздити на велосипеді, бо в багатьох є свій. А на конях верхи їздити ніхто не вміє...

— Як? — здивувався прадід.— Щоб сільські хлопчачки та не вміли їздити верхи?

— Так у нас же більше трактори, а над кіньми дід Яким труситься. Хіба ж він дасть на Вороному чи Буланому проїхатись? Аякже! Поки ми в школі — поспить собі, а там знову до коней. Вони йому миліші за все.

— Я теж коней любив,— зауважив прадід.— Ну що ж, то хоч скажи — що ото за будинок?

— Лікарня,— скривився я, бо лікарню не любив. По-перше, там мені колись виривали зуба, який чомусь ніяк не хотів випадати. А по-друге, я на все життя запам'ятав оті поганючі уколи, які мусив терпіти отак, з доброго дива. Вкусило мене якесь миршаве цуценя, саме втекло, а мене кілька тижнів штрикали. Ну її, ту лікарню.

Я повів прадіда до дитячих ясел. Там сторожиха тітка Одарка в цей час міцно спить і не прокинеться, хоч двері висаджуй. На порозі будинку прадід несподівано зник, але я зрозумів, що то він пройшов усередину, не відчиняючи дверей. Незабаром він знову стояв біля мене — повернувся. Ми ще обійшли подвір'я з усякими там грибками, пісковими ящиками та хаткою на курячих ніжках. Правду кажучи, я дивувався: що цікавого побачив тут мій прадід. Граються собі малюки, та й годі.

— От за це ми й боролися,— тихим, але якимось таким дивним голосом промовив прадід.— Ти розумієш, Мишко?

Я вдав, що розумію, хоч признатися по правді, не бачив ніде нічого особливого: таке у кожному селі є. Ну, може, трохи гірше, бо там немає нашого Івана Микитовича. Краще покажу прадідові місце, де будують такий Палац культури, якого в інших селах вже точно немає! Бо Іван Микитович сказав, що нехай його кури загребуть, коли у когось буде кращий Палац культури, ніж у Степанівцях.

Тут я згадав про наш документ-оригінал. Треба порадитися з прадідом. Але прадід уже відгадав мої думки.

— Ви написали лист у майбутнє? Молодці! Проте, ти про щось хочеш мене запитати?

— Умгу... Порадьте, будь ласка, чи викреслювати мені Сашка з нашого оригіналу.

— А за що його викреслювати?

— Так він же дражниться! Хіба ж можна такого язикатого до оригіналу записувати?

— І як же він дражниться?

— А так: "Михалку, засвіти скалку, та піди до льоху, та набери гороху".

Прадід весело засміявся.

— А знаєш, у мій час отак самісінько дражнилися. А чого тут ображатися? І весело, і складно, й доладно.

— А яку "скалку" я маю світити?

— Ну, найкраще соснову. Вона добре горить.

— А навіщо мені та соснова скалка, коли в мене електричний ліхтарик є? Навіщо?

— Справді, скалка тобі ні до чого. Але не раджу тобі пирхати й викреслювати через це товариша з листа у майбутнє. Краще викреслити дещо... Ти розумієш? — прадід скося позирнув на мене.

Ну й почервонів же я! Таких раків напик — аж-аж-аж! Справді, коли люди майбутнього прочитають наш оригінал, то подумують, що ми з Сашком безстрашні герої, а не звичайні собі хлопчачки.

— Ви хоч написали, по скільки вам років?

— Написали... По дванадцять...

— То я так гадаю: люди майбутнього зрозуміють, що хлоп'ята можуть трохи й перехвалити себе, бо хлоп'ята й тоді, мабуть, будуть такі. А Степанівці ви хоч добре описали?

— Степанівці — достеменно описали! Ще й карту зробили як годиться.

— Оце добре. Тоді треба ваш лист заховати у надійному місці.

— Ми задумали сховати його у фундамент нового Палацу культури, я вас оце й привів до нього. Надійнішого місця не знайшли. Та не знаємо, як туди ввіпхнути, щоб будівельники не викинули.

— В цьому я вам допоможу. Давай сюди вашого листа.

Прадід узяв у мене листа, нахилився, легко відірвав дві цеглини з фундаменту, ніби вони не були зацементовані, сховав під ними футляр і знову міцно всадив цеглини на місце. Завтра наш лист у майбутнє замурують ще надійніше, а через кілька тисячоліть... Ух ти!..

— Ну, Михайле, година спливла. Пора мені...

Прадід Комунар не доказав, не встиг. Видно, саме стукнуло дві години ночі. У мене в очах затьмарилось... Прийшов я до тьми тільки вранці, у своєму ліжку.

4. Наша таємниця

Коли я прокинувся, мати з батьком уже пішли на роботу в колгосп, а мене торсав дід.

— Та вставай-но, Мишко, чого це ти так розіспався? До школі запізнишся.

Я підхопився, швиденько поснідав, а коли вискочив з хати, то не бачив, що на подвір'ї дід змітали до купи сміття і палили його. І я жахом угледів, що вони вже й увесь хмиз спалили, ще й той куток, де хмиз лежав, чисто вимели. Наш оригінал згорів...

— Діду, та навіщо вам було хмиз палити? — мало не заплакав

— Як-то навіщо? Щоб на подвір'ї чистота була. Та й нащо той хмиз тепер, коли в хаті газова плита. Коли схотів, тоді й запалив. А чого це ти так тіпаєшся?

— Та... я... Ми з Сашком хотіли картоплю пекти...

А що я ще міг сказати?

— Е-е, напечете картоплі і в духовці, ще краще, ніж на багатті. Нічого двір захаращувати! — І дід догребли рештки сміття у вогонь.

І тут я пригадав усе, що сталося цієї дивовижної ночі.

Ні, наш оригінал не згорів, він надійно замурований у фундаменті Палацу культури. Його знайдуть через кілька тисяч років, і люди майбутнього дізнаються про те, якими в наш час були Степанівці.

У школі я довго думав, чи сказати Сашкові про те, як мій прадід Комунар сховав нашого листа у фундамент. Я вже не гнівався на нього, немає чого мені гніватися. І я таки натякнув, що після уроків розповім йому щось таке, що він аж умре з подиву.

Очі Сашкові одразу зробилися круглі, він захвилювався, і коли його Павло Денисович викликав відповідати урок з історії, то Сашко від хвилювання попереплутував усі дати й імена. Історик навіть запитав, чи не захворів, бува, Сашко.

Нарешті уроки скінчилися й ми вибігли зі школи. У Сашка навіть вуха ще дужче відстовбурчилися, він аж притупцював на місці — так йому кортіло швидше дізнатися, що я там такого надзвичайного йому розповім.

Я озирнувся на всі боки, щоб нас ніхто не підслухав, і зробив таке таємниче обличчя, що в Сашка не те вуха, а й кирпатий ніс, здається, видовжився, ніби він хотів до мене принохатися.

— Слухай, Сашку, ти знаєш, чий пам'ятник отам у парку?

— Звісно, знаю. Комунарові.

— А знаєш, що Комунар мій прадід?

— Знаю. Ти мені сто разів про це казав. Ти швидше давай про те, про що обіцяв.

Я почав розповідати Сашкові про все, що сталося. Він, видно, не знав — вірити мені чи ні. Спершу не вірив, це я бачив, бо він не дивився на мене, а одводив очі вбік. Потім почав вагатися. До того ж він побоювався мене знову розсердити, тому, певне, й сказав, що вірить. Але додав:

— А може, це тобі все наснилося? Га, Мишку?

— Наснилося?! А куди ж тоді подівся наш оригінал?

Тут я прикусив язика, бо й собі згадав, як дід, мов на зло, попалили хмиз. Але про це я не став говорити Сашкові, бо тоді вже точно не повірять, що то я просто прогавив оригінал. А про прадіда Комунара навмисне вигадав, аби викрутитися.

— А що, оригінал і справді зник?

— Зник! Ясно тобі? Тільки гляди, не кажи нікому,— попередив я.— Нехай це буде наша таємниця: моя, твоя та мого прадіда. Ану, їж землю, що нікому не скажеш!

Сашко спершу огинався, а далі відколупнув крихту землі і з'їв. Щоб я був певен: триматиме язика за зубами.

Тепер я ходжу до школи чи зі школи тільки навпрошки — через Комунарів парк. Коли нікого поблизу немає, я киваю головою і посміхаюся до свого прадіда, навіть трохи підморгую йому, нагадуючи про нашу таємницю. І він так само непомітно для інших киває і посміхається мені у відповідь. От хоч вірте, хоч ні!

А за алгебру ми з Сашком таки взялися. Ну... п'ятірок ще не заробляємо, зате ж і двійок — жодної!

Ну хоча б цьому повірите?

Джерело: Лариса Письменна. Як Вовк був Невовком: Казки.— К.: Веселка, 1988.